

מקרה אני דורש

במה לעיון במקראות בדרך רבותינו

גליון מס' 36

פרשת נח

ה'תשפ"ג

הרב ישעיהו לוי שליט"א

לפניו. שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול" (אבות ה, ב). נח עצמו שרד מן המבול אבל לא היה כדאי שהעולם יתקיים בשבילו, וגם העולם ראוי היה שלא נברא אף שאם כך לא היה נולד נח, ולכן אמר "ה' אַמְחָה אֶת הָאָדָם... כִּי נִחְמָתִי כִּי עָשִׂיתָם" (בראשית ו, ז). "עשרה דורות מנח עד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו. שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם" (אבות שם). כדאי היה כעס כל עשרה הדורות כדי שיצמח אברהם מתוכם, והוא גילם את כל הטוב הגרעיני החבוי בתפוח רשעותם. לפיכך לא התנחם כביכול הקדוש ברוך הוא על קיומם אלא שמח בעולמו ובפריו.

***

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ (ט, א)

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ (י, א)

מתי נוספת וא"ו החיבור לניב "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת"?

מתורתו וכתובתו של בני הרב מרדכי אשר לוי שליט"א, חבר בית המדרש 'ארח משפט' לדיינות:

המילה "תּוֹלְדֹת" מופיעה שנים עשרה פעמים בתורה, ומשמשת הן במובן ילדים ממש, והן למאורעות התפתחויות וגלגולים. תמיד תוקדם לה מילת ההצבעה "זֶה" (למעלה ה, א) או "אֵלֶּה", ולפעמים "וְאֵלֶּה".

נראה שיש להבחין בין הניב "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת" לבין "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת" בו"ו חיבור. "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת" פותח פרק היסטורי חדש עומד לעצמו, ואילו "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת" משלב את הבאות במה שקדם. כך, אחרי התיאור מן "בְּרֵאשִׁית" (א, א) עד "וַיִּכְלֹ" (א, ב) של בריאת העולם בדבר האלוקים ומעשהו, מתחיל סיפור חדש של התפתחויות שחלו בעולם, עם שינויים שאירעו מבריאה ראשונה של אדם יחיד, וכל השתלשלות המעשה של אדם חוה והנחש. "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם" (ב, ד), כאילו במנותק מעשייתם הבראשיתית.

אבל אלה עוד אינם תולדות האדם, שהרי קין והבל בניהם הראשונים של אדם וחוה הם וזרעם כלו (למעט

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ (ט, א)

בין נח לאברהם

פירש רש"י: "בְּדִרְתּוֹ - יש מרבותינו דורשים אותו לשבח; כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי; לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ - ובאברהם הוא אומר, "הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי" (י, א); "אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵי" (כד, מ). נח היה צריך סעד לתומכו ('את' = עם 'הָאֱלֹהִים' לצידו לסמך), אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו ('לִפְנֵי' יתברך, כן שאביו עוקב אחר צעדיו מאחור).

מקור הדיבור הראשון בסנהדרין קת, א: "אמר רבי יוחנן, 'בְּדִרְתּוֹ' ולא בדורות אחרים. וריש לקיש אמר, 'בְּדִרְתּוֹ' כל שכן בדורות אחרים." רש"י מזהה את "דורות אחרים" שהזכיר רבי יוחנן עם "דורו של אברהם", והוא גם הופך את סדר הדעות, שבעוד הגמרא מתחילה בגנות ועוברת לשבח - רש"י מסיים בדורשים לגנאי.

כי בוודאי גם אלה לא ביקשו לגמד את דמותו של מי שהתורה מעידה עליו שהיה "אִישׁ צָדִיק תָּמִים", ומי שהיקום כולו וכל העתידים להיבראות ניצולו מחדלון רק מפני שהוא "מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'" (ו, ח). אבל נתקשו מדוע אפוא לא נעשו כל בני נח בני ברית, ולמה המתין הקדוש ברוך הוא עוד תשעה דורות עד שבחר באברהם. והשיבו שבמקום שהפליג הכתוב בצדקת נח, שם הבדילו בכל זאת מאברהם, ש"בְּדִרְתּוֹ" היה נח צדיק אבל לעומת אברהם לא היה נחשב כלום.

ובמה נחות היה נח מאברהם? בכך שכפי התיאור הנרצף, "אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ". דיבורו השני של רש"י אמור לשיטת הדורשים לגנאי, שכל פחיתות נח לא הייתה אלא שנזקק, בניגוד לאברהם, לסעד לתומכו. אף על חנוך נאמר למעלה, "וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים" (ה, כב), ושם לא למדו מן הניב לגרוע במעלתו, אלא אשרי ילוד אשה שהוכתבה לו הליכה בצמוד לקונו. אבל ברית לצמיתות מְצַפָּה שכל צד לה יתן משלו, לא שחלקו של השני ייתמך אף הוא בראשון, ועם עולם צריך למחולל שהוא שורש ראשוני מתחזק מאליו.

"עשרה דורות מאדם עד נח, להודיע כמה ארך אפים

נעמה למדרש חכמינו), וצאצאיהם השאירו רושם רק ביצירתם המלאכותית ותרומתם ליישוב העולם, ולמגינת לב גם לקלקולו. הפרק הזה של קורות העולם נשלם בפסוקים: "וַיַּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֲרֵי תַחַת הַבֶּל כִּי הִרְגוּ קִיָּן. וְלִשֵּׁת גַּם הוּא יָלַד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אִזּוֹ הוּחַל לִקְרָא בְּשֵׁם ה'". (ד, כה-כו).

וכאן, משת, מתחיל "זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם" (ה, א). הכתוב חוזר רגע קט אל "יוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם" (שם), ועובר מיד אל המתחרש לאנושות לדורותיו משת והלאת. אולם גם הפרק הזה מסתיים בכישלון והשחתה, "וַיֵּרָא ה' כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחֲשַׁבַת לִבּוֹ רָק רַע פֶּל הַיּוֹם. וַיִּנְחָם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֶל לִבּוֹ" (ו, ה-ו).

עתה התחלה חדשה, מנח שממנו ייבנה עולם חדש אחר ביטול הישן. "אֵלֹהִים תּוֹלְדֹת נָח נִחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֵתוֹ, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נָח". מתואר המבול אשר מחה את החי שמחוץ לתיבה, כאשר נח ומשפחתו לבדם בעולם. מסופר על התיבה ועל הכניסה אליה ולבסוף על היציאה ממנה. "וַיְהִי בְּנֵי נֹחַ הַיִּצְאָאִים מִן הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיָפֶת" (ט, יח), ומהם נולדו "מִשְׁפַּחַת בְּנֵי נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיָהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחֲרֵי הַמִּבּוֹל" (י, לב), הכל בהמשך למבול והצלת נח. לפיכך נאמר על צאצאיהם "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וְיָפֶת" (י, א), ולא 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת', כי לא היוו בקיבוצם התחלה לעצמם פרודה משל נח אביהם.

אבל שוב שבר, "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שִׁפָּה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים... וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (יא, א-ט), ואחריו שוב התחלה חדשה, היפרדות מעולם ישן שכלל את חם ויפת עם שם, והתמקדות וקיבוע בשושלתו ובעשרה הדורות שיובילונו עד אברהם. לפיכך, "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שָׁם" (יא, י) ללא חיבור לעבר.

מכאן עד יעקב אבינו הכל המשך לשם. "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תָּרַח" (יא, כז), דור תשיעי לשם ונגרר אחריו. לאבותיו של תרח לא מיוחסים שום "תּוֹלְדֹת", בהיותם חוליות מקשרות בלבד, אבל אצל תרח הוזכרו "תּוֹלְדֹת" לו במעין סגירת שרשרת בטרם נעבור אל אברהם וזרעו. גם לאברהם, במפתיע, אין "תּוֹלְדֹת", אולי מפני שמכבודו לא יכול הכתוב לחבר את צאצאיו לדורות קודמים ולומר עליו 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אברהם', ומאידך גם לא יכול להיכתב 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת אברהם' ללא חיבור, כי לא נברר כל זרעו לסגולה ועוד שייך ישמעאל לעולם שהיה על ליקוייו. אברהם הוא אפוא יחיד הנפרד כשלעצמו מן העולם האחר אולם טרם נוסדה לו משפחה שתתבדל כולה מלהיטמע בסביבתה. אצל יצחק יכול כבר להיכתב, "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן" (כה, יט), בהיותו מחובר אל אברהם, אבל לא "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת", כי אף הוא הוליד את עשיו.

ובמקביל ליצחק נאמר על ישמעאל, "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבִרְהָם" (כה, יב). בדומה, "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת עִשָׂו הוּא אָדָם" (לו, א). "משל לאדם שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגליות, ועמד האדם וכבר בכברה העפר עד שמצא מרגליות. כך אמר הקדוש ברוך הוא, מה לי ליחס שם וארפכשד ותרח אלא למצוא לאברהם, וּמִצְאָתָּ אֶת לְבָבוֹ נִאֲמָן לְפָנָיו" (נחמיה ט, ח). ומפני כבודו של יצחק ייחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה (קרוביו) ומשליכן מעט מעט ומניחין

רק גבי יעקב שוב ייאמר, "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת יַעֲקֹב" (לו, ב) בחיתוך,

אחר ששב מפדן ארם וכבר נולדו כל ילדיו ונודע שמיטתו שלמה. "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בָּאָרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בָּאָרֶץ כְּנָעַן" (לו, ב), ושם גדלה ועוצבה והתמסדה משפחתו, כולה זרע קודש, עד שהתגלגלה מצרימה ונעשתה לעם בני ישראל, חטיבה אחת בעולם ופרק חדש אשר קורות האנושות הם מעתה קורותיה.

***

וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ (ו, יג)

גזר הדין על הזנות ועל הגזל

פירש רש"י: "קֵץ כָּל בָּשָׂר - כל מקום שאתה מוצא זנות (ועבודה זרה) אנדרלמוסא באה לעולם והורגת טובים ורעים. כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל". מקורו של הדיבור הראשון הוא בבראשית רבה כו, ה, כלשונו בשם רבי שמלאי, אלא ששם נסוב המאמר על פריצות "בְּנֵי הָאֱלֹהִים" עם "בָּנוֹת הָאָדָם" (בראשית ו, ב), ועל השלכתה בכתוב, "וַיֵּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרַאתִי" (שם, ז). רש"י מביאו כאן ליישב את "בָּא לִפְנֵי", המורה ש"קֵץ כָּל בָּשָׂר" אינו מחשבה לעשות, אלא דבר שכביכול הגיע אל התודעה האלוקית, כמו "הִכְצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי" (בראשית יח, כא); "וַעֲתָה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי" (שמות ג, ט); "כִּי עָלְתָה רַעְיָתָם לִפְנֵי" (יונה א, ב). שכן מאחר ש"כל מקום שאתה מוצא זנות, אנדרלמוסא באה...", הפך "קֵץ כָּל בָּשָׂר" כעין נרדף אל עריות, והוא אפוא החטא אך עוד לא עונשו. עונש יוזכר להלן, במשפט, "וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ". "קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי" הוא הגדה לנוח של המסופר בפסוק הקודם: "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה, כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל הָאָרֶץ" (ו, יב).

כיון שמן הניב "קֵץ כָּל בָּשָׂר" משתמע שסיבת העונש היא זנות, היינו אותו חטא הרגיל לגרור עמו פגע גורף, אין לפרש את "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם" כטעם לעיקר הפורענות. לכן קובע רש"י בדיבור השני ש"חָמָס" היה רק זרז לחיתום.

***

וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל מִיָּם עַל הָאָרֶץ (ו, יז)

וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל מִיָּם עַל הָאָרֶץ (ו, יז)

חמש הופעת יש במקרא של הכינוי הכפול "וְאֵנִי הִנְנִי". רש"י נדרש לשתיים שבסדר נח. על "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִי מֵבִיא אפוא. ועל "וְאֵנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוֹל" כותב רש"י, "הנני מוכן להסכים עם אותם (מלאכי השרת) שזרזוני ואמרו לִפְנֵי כָּבֵר, 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ' (תהלים ח ה)". כלומר, וְאֵנִי מצטרף ומסכים עם המלאכים, ולכן הִנְנִי מֵבִיא. או, הִנְנִי, מוכן להסכים, וְאֵנִ

יעשה את שלו (שמעתי מידי הרב יצחק ברוך רוזנבלום שליט"א). "וְאֵנִי הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמָּבּוּל... וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה... וּמִכָּל הַחַי מִכָּל בֶּשֶׂר שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֶל הַתֵּבָה לְהַחֲיִית אִתְּךָ" (שם 1, יז-יט) הוא התחייבותו של הקדוש ברוך הוא, כנגד "וְאֵתָה קַח לָךְ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאֶסְפַּת אֵלֶיךָ וְהָיָה לָךְ וּלְהֶם לְאֹכְלָה" (שם, כא) שהוא מחויבותו של נח. כמו כן "וְאֵנִי הִנְנִי מְקִים אֶת בְּרִיתִי", כנגד "וְאֵתָם פָּרוּ וּרְבּוּ" (שם ט, ח). וכך:

"וְאֵנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת לֵב מְצָרִים וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם" (שמות יד, יז), כנגד "וְאֵתָה הָרֵם אֶת מִטָּה וְנִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּפְשָׁה" (שם, טז).

"וְאֵנִי הִנְנִי בִידְכֶם עֲשׂוּ לִי פֶטוּב וְכִישׁוֹר בְּעֵינֵיכֶם" (ירמיה כו, יד), כנגד "וְעַתָּה הִיטִיבוּ דְרִכֵּיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְשִׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם וְיִנַּחֵם אֶל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּר עֲלֵיכֶם". כאן משמעה של "וְאֵנִי" היא 'באשר לי'.

"וְאֵנִי הִנְנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַפְּשָׁדִים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלַינִי" (שם מ, י), כנגד "וְאֵתָם אֶסְפוּ יַיִן וְיָמִץ וְשִׁמְן וְשִׁמּוּ בְּכֵלֵיכֶם וְשָׁבוּ בְּעֲרִיכֶם אֲשֶׁר תִּפְשַׁתֶּם" (שם).

ויש לפירוש עיקר ברש"י ליחזקאל, על "הִנְנִי עֲלֶיךָ גַם אֲנִי" (ה, ח).

יועזר ש"אני" בהקבלה הדדית אל אחרים שכיחה לא רק בצמוד אל הַנְּנִי. כגון "אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם" (למעלה יז, ד), כנגד "וְאֵתָה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמָר אֶתָּה וְזָרַעְךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתֶם" (יז, ט). מעתה, "נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וְאֵתָה" (בראשית לא, מד) יוטעם: ברית בדפוס 'אני ואתה', שטופס כל ברית הוא חלקו של 'אני' וחובתו מול חלק 'אתה'.

***

מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ (ז, ב)

(הקטע פורסם בעבר במדור 'חידושי התרגום' של עלון 'התרגום המבואר' בהוצאת בני הרב יעקב זאב לב זצ"ל מחבר פירוש 'מעט צרי' על התרגום. הוא מובא כאן באדיבותם).

תרגום אונקלוס: "מכל בעירא דכיא תסב לך שבעה שבעה דכר ונוקבא ומן בעירא דליתוהי דכי תרין דכר ונוקבא".

"אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" - "דכר ונוקבא"

בסנהדרין קח, ב, תמהו, "אישות לבהמה מי אית לה", כמו שהביא 'מעט צרי'. והשיבו, "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאותם שלא נעבדה בהם עבירה". ופירש שם רש"י בד"ה שלא נעבדה בהן עבירה, "שלא נזקקו אלא לבן זוגם". מהרש"א מבין שהכוונה היא שלא נזקקו אלא לבני מינם; ראה רש"י לבראשית ו, כ. לפי הגמרא "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" הם אפוא לשון אישות ממש, זוגיות תקינה שמורה על כל פנים מאותן סטיות שהן השחתה אפילו לבהמה.

אונקלוס נזהר מתמיהת הגמרא בכך שלא תרגם מילולית 'גבר ואיתתיה' או 'בעל ואיתתיה' אלא "דכר ונוקבא". ואמנם חוץ מן הפסוק שלפנינו, המקרא עצמו מתאר את זוגות הבהמות החיות והעופות שאסף נח אל התיבה כ"זָכָר וּנְקֵבָה", למעלה ו, יט ולהלן ז, ג, ט, ו-טז. אונקלוס מתרגם את פסוקנו כאילו גם בו נאמר "זָכָר וּנְקֵבָה", וכאילו 'אִישׁ' נרדף פה אל 'זָכָר' ו'אִשָּׁה' אל 'נְקֵבָה'.

ועדיין יש לכלכל את כינוי הקניין של "אִשְׁתּוֹ", שהרי אם אין אישות לבהמה, 'אִשָּׁה' או 'נְקֵבָה' זו אינה של הזכר. ובמקומות שקרא הכתוב לזוגות החיות "זָכָר וּנְקֵבָה" אמנם

לא נאמר 'וּנְקֵבָתוֹ'.

והנה צווינו במלאכת המשכן שיריעות תחוברנה "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" (שמות כו, ג), במחברות רכוסות "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" (שם כו, ו) באמצעות קרסים מוחדרים ללולאות מקבילות "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" (כו, ה); שידות הקרשים תשלבנה "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" (כו, יז); ושפני הכרובים יסבו "אִישׁ אֶל אֶחָיו" (כה, כ). לדעת רש"י לשמות כו, ג וראב"ע שם ולפסוקנו, משמעם של 'אִישׁ' או 'אִשָּׁה' הוא לפעמים פרט או יחידה מסוג פלוני המדובר בהקשר, אלא ש'אִישׁ' משמש אצל סוג שהוא זכר דקדוקי ו'אִשָּׁה' אצל נקבה דקדוקית. כך אחד הכרובים הוא 'אִישׁ', בעוד אחת היריעות או המחברות או הלולאות או הידות היא 'אִשָּׁה'. ואמנם, תחת הניב "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" שבמובאות מפרשת תרומה, מופיע תדיר "אֶחָת אֶל אֶחָת" בפרשת ויקהל, גבי היריעות (לו, י) המחברות (לו, יג) הלולאות (לו, יב) וידות הקרשים (לו, כב). 'אֶחָת' או 'אֶחָתוֹ' הוא פרט נוסף מסוגו דומה לראשון ובעל זיקה לו.

מסתבר שאין בארמית שימוש דומה בגבר' ו'איתתא', המקבילות הארמיות ל'אִישׁ' ו'אִשָּׁה'. לכן מתרגם אונקלוס את "אִשָּׁה אֶל אֶחָתָה" - "חדא עם חדא" היכן שההוראה היא לחברן (כו, ג, כו, ו), ו"חדא לקביל (מול) חדא" היכן שההוראה היא לכוונן (כו, ה; כו, יז - ושם "חד לקביל חד", בלשון זכר הנופל על "ציריך"), בדיוק כמו שנהג אצל "אֶחָת אֶל אֶחָת". לדרכו תרגם גם את "אִישׁ אֶל אֶחָיו" - "חד לקביל חד".

יתכן אפוא שאף "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" בפסוקנו אינם אלא פרט או יחיד ממינו ויחידה, כאילו נכתב 'אחד ואחת', כלומר זכר ונקבה. נאמר למעלה, "מִהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכָּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיִית" (בראשית ו, כ). אפשר שכינוי השיוך החבור של "אִשְׁתּוֹ" אינו משייכה אל ה'אִישׁ' אלא אל המין, שיקח נח אל התיבה גם את הפרט הנקבי של 'כָּל מִין הַבְּהֵמָה', כלומר את הנקבה. ואולי חוזר הכינוי ומתדבק אף אל "אִישׁ", כאילו כתוב 'אִישׁוֹ וְאִשְׁתּוֹ', היינו זכר ונקבה מכל מין.

במלאכת המשכן השייכים "אֶחָיו" ו"אֶחָתָה" מתבטאים בתרגום במילות היחס "לקביל" או "עם", שכן כל השיוך והאחווה הם בחיבור או ההכוונה של פרט אל פרט.

בין "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" לבין "זָכָר וּנְקֵבָה"

כאמור, חוץ מבפסוקנו נקראו הזוגות "זָכָר וּנְקֵבָה". אפילו בפסוק הרצוף אחריו, אשר מוסיף שגם עופות יילקחו שבעה שבעה, ננקטו "זָכָר וּנְקֵבָה" ולא "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ". לפי הגמרא ניתן להציע שסמוך להזכרת העופות, "גַּם מִעוֹף הַשָּׁמַיִם שְׁבַעָה שְׁבַעָה זָכָר וּנְקֵבָה", מסיים הכתוב בנימוק, "לְחַיִּית זָרַע עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ", והולדה תלויה ב"זָכָר וּנְקֵבָה" ולא באישות או נקיות משחיתות. כן למעלה הוזכרה החייאה ועמה "זָכָר וּנְקֵבָה": "שְׁנַיִם מִכָּל תְּבִיאָה אֶל הַתֵּבָה לְהַחֲיִית אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יְהִי" (שמות ו, יט).

אבל לאונקלוס "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" הם לכאורה נרדפים גמורים אל "זָכָר וּנְקֵבָה", ויש להטעים מדוע שינה הכתוב לקרותם כאן כך ושם כך. שמא נופלים "אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" רק על פרטים ממיני הבהמה והחיה, אשר זכריהם ניכרים בנקל מנקבותיהם באיברי תולדה מבחין ושאר סימנים מובהקים, עד ששום מונח לפרט מסוגם, כגון 'אִישׁ' או 'אִשָּׁה', לא יכלול את שניהם. אולם במיני העופות דומה לרוב הזכר לנקבה, בלי עילה לפצלם לשוניית ולקרוא לזה 'אִישׁ' ולזה 'אִשָּׁה'. אלא, "זָכָר וּנְקֵבָה", כפי שייבדלו באמת ולאחר בדיקה קרובה, וכפי שהוכרח נח להבדיל ביניהם לצורך הבאתם אל התיבה. השווה חזקוני לבראשית ז, ב.

***

וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֶרֶב וַיֵּצֵא יָצוֹא וְשׁוֹב עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ. וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֲתוֹ לִרְאוֹת הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה (ח, ז-ח)

פירוש רש"י לפסוק ז: "יצוא ושוב - הולך ומקיף סביבות התיבה, ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק. עד יבֹשֶׁת המים - פשוטו כמשמעו. אבל מדרש אגדה, מוכן היה העורב לשליחות אחרת, בעצירת גשמים בימי אליהו, שנאמר, "והעֶרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבִשָּׁר בַּבֶּקֶר וּלְחֶם וּבִשָּׁר בָּעֶרֶב וּמִן הַנַּחֲל יִשְׁתֶּה" (מלכים א יז, 1).

ועל "וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה" שבפסוק ח: "אין זה לשון שליחות אלא לשון שילוח. שלחה ללכת לדרכה, ובזו יראה אם קלו המים, שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו."

"ושוב" לשון תשובה ולשון סיבוב

מקור הדיבור המתחיל יצוא ושוב הוא בסנהדרין קח, ב: "וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֶרֶב, אמר ריש לקיש, תשובה ניצחת השיבו עורב לנח. אמר לו, רבך שונאני ואתה שנאתני. רבך שונאני, מן הטהורין שבעה, מן הטמאים שנים. ואתה שנאתני, שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים; אם פוגע בי שר חמה או שר צינה, לא נמצא עולם חסר בריה אחת? או שמא לאשתי אתה צריך?". ובמקביל בבראשית רבה לג, ה, "וַיֵּצֵא יָצוֹא וְשׁוֹב, ר' יודן בשם ר' יודה ב"ר סימון, התחיל משיבו תשובות. אמר לו, מכל בהמה חיה ועוף שיש כאן אין אתה משלח אלא לי?".

למדרש החכמים ושוב הוא השבת תשובות, ו"שמא לאשתי אתה צריך" אינו יותר מאחת התשובות. אבל רש"י נתקשה מדוע נאמר אצל היונה שהיא השתלחה "מֵאֲתוֹ" אך לא אצל העורב, ומדוע רק לגביה נוסף "לִרְאוֹת הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה". על כן מבדיל רש"י בין שילוח העורב לשילוח היונה. "וַיִּשְׁלַח" של פסוק ח' "אין זה לשון שליחות", כי אין יונה בת דעת להשתלח במלאכות, "אלא לשון שילוח", גירוש "מֵאֲתוֹ" שתפרח לדרכה, ומתוך מעשיה יראה "הַקָּלוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה". אבל העורב הוא החכם שבעופות, אשר לו שיג ושיח עם נח וחשדות כלפיו, וגם כיום ניתן לאלף עורב לחקות דיבור אנושי כתוכי. הוא נשלח לא "מֵאֲתוֹ" אל אשר ילך, אלא שליחות להשיב דבר, ולא קיווה נוח לראות ממעשיו "הַקָּלוּ הַמַּיִם" אלא לשמוע מפיו.

לפיכך לא יכול רש"י לפרש ש"שוב" הוא תשובת דברים, כי אם תשובה במשמע, התשובה המתבקשת נגעה למצב המים והארץ, וכזו לא ניתנה, עד שהוזקק נוח לשלח את היונה במקום לשלוח את העורב. אלא, "שוב" יתפרש כמו 'סוב', שהיה "הולך ומקיף סביבות התיבה" מסרב לשליחות. והטעם לסירוב, "שהיה חושדו על בת זוגו".

מעתה אין די בפשוטו של "עד יבֹשֶׁת המים", שהרי אם מיאן העורב להתרחק מבת זוגו כך היה ממאן גם אחרי "יבֹשֶׁת המים". ועוד, שכלל לא הפליג לבדוק אם יבשו המים. אלא, "מוכן היה העורב לשליחות אחרת" שלה הוא התעתד להתרצות, לעת "יבֹשֶׁת" מי הגשמים בימי אליהו.

***

וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמָּצְאוּ בְּקָעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם (יא, ב)

סיפור המסגרת של תורת משה

לתורה שבכתב סיפור מסגרת. תחילת העלילה בגירוש האדם מגן עדן, ואחריתה על סף כניסת ישראל אל ארץ ישראל. הוא גורש "כִּי יִשְׁלַח יְדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֵי לְעֹלָם" (למעלה ג, כב), אחר שעבר על "וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (ב, ז), הציווי שהיה תחילת דבר ה' אל האנושות. וישראל, הקרויין אדם (יבמות סא, א) והם מבחר זרעו, בבואם לעלות אל "הָרִי צִיּוֹן כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם" (תהלים קלג, ג), הוזהרו, "רְאֵה נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" (דברים ל, טו), בפרשה החותמת את משנה התורה מפי ה' ביד משה, בטרם "וַיִּלְךָ מֹשֶׁה" (שם לא, א) לדבר את דברי פרידתו האישיים אל השבטים.

"וַיֵּצֵאֵם ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל עֵץ נִחְמָד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" (למעלה ב, ט). לפי בראשית רבה ואונקלוס ורש"י על אתר, "בְּתוֹךְ הָגֶן" מתפרש באמצע הגן, ולפיכך לא נדע את מיקומו של "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע". אך מאחר שהשכין האלוקים "מִקֶּדֶם לְגֶן עֵדֶן אֶת הָעֶרְבִים וְאֶת לֶהֱטֵ הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים" (ג, כד), נלמד שפתח הגן ומבואו במזרח, בעוד שאר רוחותיו גדורים, כמשכן וכמקדש. שמא "תוֹךְ הָגֶן" הוא אפוא ירכתי, קצהו הפנימי מערבה, שם צמח עץ החיים כארון התורה, "עֵץ חַיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" (משלי ג, יח) בקודש הקדשים. "וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" אף הוא "בְּתוֹךְ הָגֶן", אבל לא תוך גמור, אלא לפני עץ החיים משוך מעט מזרחה.

וכבר תמהו מדוע לא השכיל האדם לאכול קודם מעץ החיים, ואז היה חסין מן המוות שבעקבות אכילה מעץ הדעת. אלא שעץ הדעת עמד בדרכו של האדם אל עץ החיים, ולא ניתן היה להגיע אל עץ החיים בלי לעבור בנופו של עץ הדעת ולבחור בטוב ולזנוח את הרע או להיכשל באכילת תערובתם יחד. דמה האדם לכהן גדול בדרכו אל הארון, שהוא עובר תחילה בין שלחן למנורה, "אֲרָף יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׂר וְכָבוֹד" (משלי שם, טז), "מי סברת לימין דידך? לשמאל דידך קא אמינא, דהוי ימינו של הקדוש ברוך הוא" (יומא נג, ב) ושל התורה בארונה. על אדם לשכל את ידיו ולהניח את המיומנת, בתמיכת האלוקים, על הגורל הטוב.

"וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בִּגְן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (למעלה ב, טו). לימים ישמרו מטה לוי "אֶת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לְעִבְדָּתָא עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ז, יז).

וכגן והמקדש כך הארץ הקדושה כולה. "וְהָיָה כִּי יִבְיֵאֵךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ בְּאֶזְרִי לְרִשְׁתָּהּ וְנִתְּנָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָרַגְזִים וְאֶת הַקָּלָלָה עַל הָרַעֲיָל" (דברים יא, כט). הגעה אל הארץ היא "אֲצֵל אֱלֹנֵי מֶרֶה" (שם, ל), כאברהם אשר עבר "בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׂכָם עַד אֱלֹן מוֹרָה", שבו נראה "ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לִזְרַעְךָ אֶתְּןָהּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (להלן יב, ז), וכיעקב אשר בא "שָׁלֹם עִיר שְׂכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפְּדַן אֲרָם" (לג, יח). וממזרח לשכם, צמודים בשני צידי "דֶּרֶךְ מְבֹאֵה הַשָּׁמֶשׁ" (דברים יא, ל), הר גריזים והר עיבל: עיבל מימין, לצפון שהוא שמאלה של שכם, וגריזים

משמאל, לדרום שהוא ימינה של שכם. יעברו ישראל בין ההרים ויבררו בין "החיים והמוות" ובין "הברכה והקללה", ויבחרו "בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו, כי הוא חייך וארך ימך לשבת על האדמה", שכם ושאר ארץ ישראל, "אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם" (שם ל, ט-כ). אך לאוכלי פרי הטבל, "ידעי טוב ורע" (למעלה ג, ה), חסומה הדרך אל הארץ והחיים, ורק "טפכם אשר אמתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע, המה יבאו שמה ולהם אתגנה והם יירשוה" (דברים א, לט).

"וישפן מקדם לגן עדן את הפרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים" (למעלה ג, כד). ומקדם לארץ ישראל, סיחון ועוג נכדי שמחזאי המלאך הנפיל (נדה סא, א, עם רש"י ד"ה בני אחיה), ובלעם בעל ה"נחשים" (במדבר כד, א) הלחשים הלהטים (ראה שמות ז, יא, ורש"י שם), שאת קללתו "ויהפך ה' אלהיך... לברכה" (דברים כג, ו; השווה נחמיה יג, ב), ואשר "הרגו" ישראל לבסוף "בחרב" (במדבר לא, ח).

מסעות האדם ובניו מגן העדן ואלי

משגירש את האדם, כביכול יושב הקדוש ברוך הוא בשער גן עדן ומצפה מי יתאמן לשוב ולעמוד בניסיון עץ הדעת ויאכל כהוגן מעץ החיים. ו"כל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול" (אבות ה, ב). "וישאר אף נח ואשר אתו בתבה" (למעלה ז, כג), "ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול" (י, לב). "ויהי בנסעם מקדם", ממקום מנוחת התיבה "על הרי אררט" (ח, ד) במזרח, אל המערב וארץ ישראל, והנה והלוואי סוף סוף הם חוזרים, "וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם" (יא, ב) מבלי להימשך אל השכינה ועץ החיים.

"ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר" (יא, א). הכתוב מפתיע בהנחתו שבנייה ראויה להיות מאבן וכל מרכיב אחר הוא תחליף, הלא מעולם בנו בלבנים בבבל ואף במצרים האדירה (ראה שמות א, יד), ומעץ בארצות המיוערות, ובקש וטיט באפריקה לרוב, ואסקימוסים בקרת. אלא שבארץ ישראל, "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח, ט; ראה רמב"ן על אתר), סתם בתים עשויים מאבנים, ולכן אם תופיע "נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם" (ויקרא יד, לד), "וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע" (שם, מ). "ותהי להם הלבנה לאבן" משמע אפוא, החליפו את ארץ ישראל והווייתה בבבל.

ובבבל חשבו למצוא "חיים עד העולם". "ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ" (בראשית יא, א). "חייך וארך ימך" יושגו כרגיל כאשר "תחיה אתה וזרעך", אבל גם "לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי" מובטחת נצחיות, "ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכרת" (ישעיה נה, ד-ה). "יד" היא ציון או אנדרטה גבוהה, ו"שם" נרדף אליה כמו שהוא נרדף אל זכר מזדקר: "זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" (שמות ג, טו); "אזכיר" כלומר אזקיף, לשון "מזכיר לבנה" (ישעיה סו, א), "את שמי" (שמות כ, כא), את עמוד ענן כבודי, "במקום אשר יבחר ה' לשפן שמו שם" (דברים טז, ב). חשבו בני הבקעה שעם "עיר ומגדל וראשו בשמים" יקנו להם "שם" מזדקר, "שם עולם" שהוא חיי עולם כאילו על כרחו של בוראם, בלי לאהבו "לשמע בקלו ולדבקה בו", בעודם

מכחישים שרק "הוא חייך וארך ימך לשבת על האדמה". "ויאמר ה', הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות, ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (להלן יא, ו). הפסוק מהדהד בלשונו, תחבירו, ותוכנו את הכתוב למעלה, "ויאמר ה' אלהים, הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם" (ג, כב). האדם האחד רכש ערמה ואיים להשיג חיי עולם שלא בצדק, וכמוהו צאצאיו המאוחדים הסוררים. לכן "ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ" (יא, ח), כאביהם בשעתו אשר "וישלחוהו ה' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם" (ג, כג).

ומש"הפיץ ה' על פני כל הארץ" (יא, ט), שוב המתין להם במערב, ושוב "היו מכעיסין ובאין" ומסרבים להתקרב, "עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם" (אבות שם). "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו, ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען" (להלן יא, לא). היוזמה הייתה של אברהם, אף שהלקיחה מיוחסת אל תרח בהיותו ראש המשפחה. לפיכך נאמר "ויצאו אתם", תרח ואברהם עם לוט ושרי (רש"י שם), אברהם מדרבן ותרח מתרצה, אך לבסוף מעכב את המסע בחרן. ואילו היה תרח המתעורר "ללכת ארצה כנען", היה נאמר 'ויצא אתם'.

***

ויקח אברם ונחור להם נשים, שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יספה (יא, כט)

יסכה זו שרה

לדעת רבי יצחק במגילה יד, א, "יסכה זו שרה. ולמה נקרא שמה יסכה? שסכתה ברוח הקדש... דבר אחר, יסכה, שהכל סוכין ביופיה". רש"י הביא את המאמר פה על אתר, והוסיף טעם שלישי לשם, "לשון נסיכות כמו שרה לשון שררה". כוונתו להציע גזרון פשטי יותר עם הקבלה גמורה לשמה האחר.

הזיהוי נולד כמובן מתוך שיאמר אברהם להלן על שרה, "וגם אמנה אחתי בת אבי הוא" (כ, יב), היינו נכדת תרח אבי אברהם. אולם הוא נתמך גם מן המקרא כאן. אם נאמר באותו פסוק ברצף ש"שם אשת אברם שרי", בלי ציון בת מי הייתה, ומיד אחריה "ושם אשת נחור מלכה בת הרן", נקל לשער שההמשך הסמוך, "אבי מלכה ואבי יספה", בא להשלים את החסר. אבל הכתוב נמנע מלקרוא לשרי 'בת הרן' מפני שהייתה כקטנה שנולדה ונכבדה לעצמה. אחר שהשמיט תחילה בת מי היא לא יכול הכתוב לסיים 'ואבי שרי', ולכן הוא נוקט בשמה האחר. מה עוד ש"יספה" מתחרזת עם "מלכה".

מסתבר עוד ש"שרי" ו"יספה" הם צורות או הגיות של אותו שם. יו"ד של "שרי" כמו של "יספה" היא כנראה שיוך, העשוי לבא בעברית כתחילית (כמו 'ינשוף', של נשף; 'ילקוט', של לקט) או כסופית. נותרו מן האותיות העיקריות שי"ן שמאלית מתחלפת בסמ"ך ורי"ש גרונית מתחלפת בכ"ף.